

ПОЕТАПНИЙ ПРОЦЕС ТА ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ПРОЕКТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ В ПРАКТИКУ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ „ПОЧАТКОВА ОСВІТА”

Дорошенко Тетяна Володимирівна
Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, завідувач кафедри музичного
мистецтва, доцент, кандидат педагогічних наук (Україна)
e-mail: vikdor1@gmail.com

РЕЗЮМЕ

Актуальність представленої проблеми обумовлена інтересом до цієї тематики, яка пов'язана з новими науково-теоретичними підходами до забезпечення студентів педагогічних вищих навчальних закладів, зокрема майбутніх учителів початкової школи, високою якістю професійної компетентності. У статті продемонстровані можливі шляхи щодо вирішення даної проблеми в умовах навчання молодших школярів в Україні.

Запропонований методичний проект забезпечив ефективність процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до забезпечення основ музичної освіти учнів.

Ключові слова: форми роботи, поетапний процес, методичний проект, основи музичної освіти

РЕЗЮМЕ

Актуальность представленной проблемы обусловлена интересом к разрабатываемой тематике, связанной с новыми научно-теоретическими подходами к обеспечению студентов педагогических высших учебных заведений, в частности, будущих учителей начальной школы, высоким качеством профессиональной компетентности. В статье продемонстрированы возможные пути решения данной проблемы в условиях обучения младших школьников в Украине.

Предлагаемый методический проект обеспечил эффективность процесса подготовки будущих учителей начальной школы к обеспечению основ музыкального образования учащихся.

Ключевые слова: формы работы, поэтапный процесс, методический проект, основы музыкального образования.

ABSTRACT

The urgency of the issue is caused by the interest to the area of the research connected with new scientific and theoretical approaches to providing students of higher education, future primary school teachers, in particular, with high quality professional competence. In the research, the possible ways of problem solution under conditions of teaching young learners in Ukraine demonstrated.

The suggested methodic project guarantees the effectiveness of future primary school teachers training process for providing young learners with music education bases.

Key words: forms of work, stage process, methodic project, music education bases.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Поетапний процес та основні результати втілення методичного проекту в практику підготовки студентів із спеціальності «початкова освіта» передбачають використання різних форм навчання студентів. Основною метою даної роботи визначено пошук найбільш ефективних форм навчання, в яких відбувається поетапне становлення майбутніх учителів початкової школи як професіоналів. Ця мета передбачає виконання таких задач: розкриття змісту запропонованих форм навчання та етапів підготовки студентів до забезпечення основ музичної освіти молодших школярів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для якісного оволодіння майбутніми вчителями початкової школи необхідним комплексом компетентностей стосовно забезпечення основ музичної освіти молодших школярів були використані традиційні форми роботи в їх доцільному поєднанні. Так, оптимальними визначені колективна, групова, індивідуальна форми в їх поєднанні в залежності від змісту та необхідності використання у кожному конкретний період навчання.

Запропоновані в нашому методичному проекті колективні форми підпорядковані меті актуалізації можливостей колективної творчості на основі стимулювання потенціалу "спільної думки" та використання ефекту "емоційного зараження" і включають різновиди лекцій (лекція-діалог, лекція-"круглий стіл", лекція-конференція тощо); різновиди музичної позааудиторної діяльності (розучування пісень та хороших творів);

репетиції художньо-цілепокладального характеру, репетиції-відпрацювання, колективно-творчі репетиції тощо).

Групові форми зорієнтовані на активізацію індивідуалізованої уваги до кожного з учасників групи майбутніх учителів з урахуванням потенційно-творчих можливостей колективних занять і передбачають проведення різних видів семінарських занять (семінари-презентації, консультативні семінари, методичні дебати з музичними ілюстраціями, відвідування концертних програм, педагогічні обговорення проблеми, дидактико-рольові ігри тощо).

Індивідуальні форми навчання спрямовані на забезпечення персоналізованої взаємодії викладача зі студентом з метою підтримки і подальшого розвитку персональних диспозицій і містять різні види індивідуальних педагогічних занять (тест-консультації, бесіди, вправи на відпрацювання елементів індивідуального педагогічного стилю тощо).

Запропоновані форми навчання є педагогічно доцільними, оскільки передбачають впровадження практичних засобів втілення суб'єктно-особистісного підходу у навчальний процес, сприяють вирішенню завдань спонукання студентів до самореалізації у музично-педагогічній діяльності і забезпечують можливість цілісного охоплення визначених умов та методів підготовки студентів до музично-освітньої діяльності серед учнів початкової школи [3].

У процесі дослідження встановлено послідовність та зміст етапів підготовки майбутніх учителів початкової школи до забезпечення основ музичної освіти учнів. Запропоновані етапи підготовки змодельовано на основі навчального концентровано-циклового підходу [2, с. 29], що передбачає застосування на кожному з етапів повного комплексу запропонованих методів, тобто підготовка студентів відбувається за всіма напрямками роботи. Водночас характер застосування методів, інтенсивність тих чи інших напрямів підготовки в залежності від етапу змінюється, визначаючись ступенем творчої самореалізації студентів. Збільшення інтенсивності самореалізаційних процесів визначає ієрархічну побудову етапів підготовки.

Перший етап (проективний) у запропонованому методичному проекті характеризується спрямованістю на спонукання студентів до самовизначення у майбутній професійній діяльності, орієнтацією їх на музично-педагогічну роботу з учнями. На цьому етапі у студентів уточнюється особистісний сенс опанування умінь і навичок викладання музики в початковій школі, викристалізуються наміри щодо формування особистісних якостей в контексті професії, усвідомлюється ціннісна освітня та виховна значущість музичного мистецтва в початковій школі. Пріоритетними виступають форми і методи навчання, що забезпечують мотиваційне ставлення студентів до музично-освітньої роботи серед молодших школярів, серед них - вибір стратегій і складання пролонгованих планів педагогічного і музичного саморозвитку (вивчення психолого-педагогічної, методичної літератури, планомірне ознайомлення в процесі концертних відвідувань з різними жанрами і стилями класичної музики, з дитячим музичним репертуаром, ознайомлення з досвідом мистецько-виховної роботи в школі).

Другий етап (репродуктивний) згідно розробленого методичного проекту підготовки майбутнього вчителя початкових класів пов'язаний з орієнтацією студентів на самореалізацію у навчальному процесі на основі зіставлення власних можливостей і намірів із реальними потребами майбутньої музично-освітньої діяльності в школі. Провідними на цьому етапі виступають наслідувальні дії, до яких студентів спонукують цілеспрямовані спостереження за діяльністю кращих учителів, цілеспрямоване вивчення й аналіз досвіду їхньої роботи, а також самоаналіз навчальної діяльності, врахування й осмислення характеру реакції викладача й аудиторії на власні навчальні досягнення. На цьому етапі студенти опановують основні програмні вимоги з методики викладання музичного мистецтва в загальноосвітній школі.

Третій етап (творчий) передбачає зосередження уваги на стимулюванні студентів до творчої самореалізації, формуванні у них здатності до творчого самовираження, до досягнення успіху у музично-педагогічній роботі з дітьми. Пріоритетними на цьому етапі є творчі дії студентів - виявлення творчої ініціативи у вирішенні музично-педагогічних проблем, оволодіння уміньми варіативного опрацювання завдань музично-методичного характеру, мистецтвом музичної і педагогічної імпровізації. Творчого осмислення набувають навчально-адаптивні дії в контексті музичного розвитку студентів, зокрема такі, як варіантний вибір музичного репертуару для різних видів музично-освітньої роботи, спрощення музикознавчих текстів для створення словесної інтерпретації музики в дитячій аудиторії, освоєння і розроблення власних варіантів музично-ігрової методики. У процесі оволодіння методичними прийомами викладання музичного мистецтва увага

акцентується на пристосуванні особистісних якостей студентів до потреб педагогічної діяльності: музичної, слухової уваги, мистецької комунікабельності, здатності до художньо-організаційної діяльності тощо.

В статті представлено критеріальну базу дослідження основ музичної освіти учнів, методику організації, хід діагностично-констатувального і формувального експериментів, проаналізовано результати експерименту [4, с. 232].

Критеріями готовності майбутніх учителів початкової школи до забезпечення основ музичної освіти учнів було визначено наступні.

Перша група критеріїв (мотиваційно-ціннісна) спрямована на виявлення міри зорієнтованості студентів на музично-освітню роботу з учнями початкової школи і включає: міру сформованості ціннісного ставлення до музичного мистецтва і реалізації його виховного впливу на дітей; міру спрямованості на саморозвиток у

музичному мистецтві; міру спрямованості на самовдосконалення у методиці музично-освітньої роботи в початковій школі. Показниками цієї групи критеріїв виступають наявність стабільного інтересу до музичного мистецтва, наполегливість у досягненні результатів власного музичного розвитку, вияв стійкого бажання до проведення різних видів музично-освітньої роботи серед молодших школярів.

Друга група критеріїв (пізнавально-аналітична) має на меті визначення міри обізнаності студентів у музичному мистецтві та методиці музичного навчання дітей і містить широту знань з музичного мистецтва, зокрема з музичної літератури для дітей, широту знань з методики музичного навчання, міру здатності до цілісного аналізу музичних творів у єдності образного змісту й форми. Ця група критеріїв включає такі показники: спроможність визначити на слух належність музичного твору до певного стилю чи музичного жанру, здатність до вибору високохудожнього і педагогічно доцільного для роботи з дітьми музичного навчального репертуару; уміння здійснити порівняльний аналіз чинних програм для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Третя група критеріїв (творчо-операційна) визначає міру здатності до творчого самовиявлення у музично-освітній роботі з дітьми і включає: міру здатності до варіантного вибору музичного матеріалу для ефективного здійснення музично-освітньої роботи з молодшими школярами, міру здатності до творчої розробки і проведення музично-виховних заходів у початковій школі під час педагогічної практики; міру здатності до творчої розробки і проведення уроків музичного мистецтва під час педагогічної практики. Показниками цієї групи критеріїв є: уміння створити варіанти репертуарного забезпечення уроку і музично-виховних заходів, уміння скласти план і провести варіанти бесіди про музику для дітей на певну тему, здійснити варіантну інсценізацію пісні, скласти план і провести урок музики.

Четверта група критеріїв (комунікативно-емпатійна) спрямовується на визначення міри здатності до художньо-творчого спілкування з дітьми і охоплює: міру здатності до збереження власного творчого самопочуття під час проведення уроку (його фрагменту), або позакласного музично-освітнього заходу; міру здатності до зосередження уваги дітей під час слухання музики, міру здатності заохотити дітей до музично-виконавської діяльності. Показниками цієї групи критеріїв є: відсутність раптових похибок у проведенні уроку чи різних форм музично-освітньої роботи під час педагогічної практики; зосередженість слухання та емоційність реакції дітей на музику під час її сприймання; широта залучення дітей до музичних гуртків у позакласній роботі під час педагогічної практики студента.

П'ята група критеріїв (рефлексивно-проективна) свідчить про міру здатності до внутрішнього моніторингу майбутніми вчителями результатів власної музично-педагогічної діяльності і включає: міру здатності до адекватного самооцінювання музичного розвитку; міру здатності до самостійного визначення досягнень і вад власної музично-педагогічної діяльності; міру здатності до створення програми музично-педагогічного самовдосконалення. Показниками цієї групи є: об'єктивність характеристики власного музичного тезаурусу, зокрема, знання музичного матеріалу шкільної програми, повнота й об'єктивність самооцінки проведеного уроку музичного мистецтва в початковій школі під час практики, відповідність плану самовдосконалення потребам викладання музики в школі у співвіднесеності з реальною оцінкою власних можливостей.

Змодельовані у процесі дослідження рівні готовності до забезпечення основ музичної освіти молодших школярів включають високий, достатній, середній та низький [1].

Студенти високого рівня готовності виявляють стабільний інтерес до музичного мистецтва, широко обізнані у різних його стилях і жанрах, у музичному репертуарі для дітей, виявляють ерудицію в питаннях методики музичного навчання дітей і практичні вміння в цій галузі, зокрема у плануванні і проведенні уроків та музично-освітніх позакласних заходів під час педагогічної практики в початковій школі. Характерним для студентів цього рівня готовності є здатність захопити дітей розповіддю про музичні образи, заохотити до музично-виконавської діяльності (залучити до участі у хоровому співі, до ансамблевого виконавства, до гри на дитячих музичних інструментах тощо). Студенти виявляють уміння виразної демонстрації музичних зразків (проспівування мелодії, показ ритмічного малюнка, виконання на дитячому музичному інструменті). Студенти цього рівня виявляють схильність до елементів методичної творчості (створення акомпанементу до мелодії, створення послівки, хорової чи інструментальної вправи, в змозі самостійно розробити варіанти дитячого пісенного виконання, виявляють здатність до самостійної розробки музичних ігор, сценаріїв позакласної роботи тощо). Для студентів характерною є адекватність самооцінки музично-педагогічних дій, розроблених ними власні навчальні програми самовдосконалення стосуються підвищення рівня сформованості професійно-особистісних якостей у викладанні музики, життєві плани пов'язано із музично-педагогічною діяльністю.

Студенти, які досягли достатнього рівня готовності, виявляють схильність до музично-освітньої роботи серед дітей, добре володіють методикою викладання музики у початковій школі, виявляють уміння художнього спілкування з учнями на занятті та у позакласних заходах.

Студенти обізнані у музичному репертуарі для дітей, в змозі здійснити оптимальний вибір музичних творів для роботи з учнями початкових класів, проаналізувати й адекватно оцінити художню цінність репертуару і ступінь його доступності для дітей. Плани самоосвіти відрізняються адекватною самооцінкою, проте порівняно зі студентами високого рівня – формальним ставленням до самовдосконалення в музичному мистецтві та методах його викладання.

Студенти середнього рівня готовності до забезпечення основ музичної освіти учнів початкової школи виявляють нестабільний інтерес до музичного мистецтва, у виборі музичного матеріалу та його опрацюванні на уроці та у позакласній роботі з дітьми виявляють похибки методичного плану (невміння підібрати цікаві для дітей музичні твори, образно розповісти про музику та захопити нею дітей, прояв можливих вад у організації хорового співу дітей тощо). Творчі вміння в галузі інтерпретації і створення музики надто обмежені. Студенти допускають помилки у самооцінці музично-методичної підготовки, не виявляють схильності до самовдосконалення в музичному мистецтві, в оволодінні своєю професією.

Студенти низького рівня готовності мало обізнані в музичному мистецтві, їх інтереси сягають переважно популярних жанрів, вони не цікавляться дитячим репертуаром, відмовляються брати участь у художніх колективах, не вміють проаналізувати музичний твір, словесна оцінка музики обмежується ставленням "подобається – не подобається", музичні здібності не розвинені (не володіють голосом, нечисто інтонують, відсутнє чуття ритму тощо). Життєві плани студентів цього рівня не пов'язані із музично-освітньою роботою серед дітей, у них не зафіксовано схильності до методичної творчості, навчальні інтереси, не виходять за межі "скласти залік". У планах самоосвіти не фігурує прагнення ні до музичного, ні до методичного самовдосконалення.

Загальна стратегія експериментального дослідження передбачала визначення стану готовності студентів до забезпечення основ музичної освіти учнів за визначеними групами критеріїв, формування (за результатами констатувального обстеження) експериментальної (ЕГ) і контрольної груп (КГ) студентів, з якими проводилась робота: в контрольній групі – за традиційною, в експериментальній групі – за розробленою організаційно-методичною системою. Порівняння результатів роботи зі студентами ЕГ і КГ за визначеними критеріями свідчило про ефективність запропонованої системи, побудованої в контексті розробленої суб'єктно-особистісної парадигми підготовки студентів до забезпечення основ музичної освіти учнів початкової школи.

Експериментальне дослідження включало три етапи. Перший – констатувально-діагностичний етап було присвячено виявленню стану готовності майбутніх учителів початкової школи до забезпечення основ музичної освіти учнів. Цей етап містив дві стадії. Мета першої – визначення стану готовності випускників до музично-освітньої роботи серед дітей, другої стадії – перевірка стану готовності першокурсників до означеної діяльності з метою відбору їх до контрольної групи (КГ) та експериментальної групи (ЕГ).

За результатами цього етапу експерименту було сформовано контрольну (КГ) і експериментальну (ЕГ) групи, які за загальними характеристиками практично не відрізнялись від генеральної сукупності майбутніх учителів початкової школи, що дозволило зробити висновок про репрезентативність вибірки. Було перевірено нульову гіпотезу про схожість результатів сформованих груп з результатами вибірки за допомогою критерію Стьюдента t . Розрахунки ($t_{КГ} = 0$, $t_{ЕГ} = 1,5$) для обох відібраних груп менші за критичне значення t критерію Стьюдента, отже, відібрані групи можуть вважатися репрезентативними для проведення формувального експерименту.

У діагностично-констатувальному експерименті брали участь студенти випускних курсів педагогічних університетів України. В результаті обстеження випускників педагогічних університетів було встановлено, що готовність їх до забезпечення основ музичної освіти учнів сягає переважно низького і середнього рівнів, що є наслідком застосування традиційних методик, а отже, засвідчує необхідність впровадження інноваційних підходів до музично-педагогічної підготовки студентів цієї спеціальності.

Другий етап експериментального дослідження, формувально-випробувальний, пов'язаний із апробацією запропонованої організаційно-методичної системи підготовки студентів до забезпечення основ музичної освіти учнів початкової школи. Формувальний експеримент тривав протягом всього періоду навчання студентів (з першого по четвертий курси включно).

Третій етап експериментального дослідження, підсумково-узагальнюючий, передбачав аналіз отриманих результатів їхнє узагальнення, інтерпретацію та систематизацію внесення коректив до змодельованої організаційно-методичної системи.

Для визначення статистичної вірогідності узагальнених середніх критеріїв рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до забезпечення основ музичної освіти учнів за п'ятьма визначеними її компонентами було здійснено кореляційний аналіз [5].

Ефективність формування означеної готовності залежить від напрямку і щільності взаємозв'язків між окремими її компонентами. За допомогою лінійного коефіцієнта кореляції Пірсона з'ясовано, що існують суттєві зв'язки між усіма критеріями готовності. При цьому найбільший взаємовплив простежується між розвитком мотиваційно-ціннісного і творчо-операційного компонентів готовності ($r = 0,79$); між розвитком мотиваційно-ціннісного і пізнавально-аналітичного компонентів готовності ($r = 0,70$).

Кореляційний аналіз підтвердив системний зв'язок усіх компонентів готовності, залежність актуалізації всіх компонентів від актуалізації кожного з них.

ВИСНОВКИ

Отже, було встановлено, що впровадження у навчальний процес запропонованих методів, форм, етапів роботи виявило суттєві позитивні зрушення у готовності студентів до музично-педагогічної діяльності в

початковій школі, що засвідчило ефективність змодельованої організаційно-методичної системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до забезпечення основ музичної освіти учнів. Особливо значущі показники виявились у здатності студентів до самоаналізу, їх прагненні до самовдосконалення і самоствердження у музично-педагогічній діяльності. Студенти демонстрували зрослий рівень мотивації до творчого самовираження у музично-педагогічній діяльності (створення неординарних ситуацій слухання-сприйняття учнями музики, вияв здатності до педагогічної імпровізації при вирішенні непередбачуваних ситуацій на уроці музичного мистецтва під час проведення педагогічної практики, творче застосування методів організації музичної діяльності учнів). Було зафіксовано також значне підвищення інтересу студентів до музичного мистецтва, переважна більшість студентів продемонструвала прихильне ставлення до музичних творів академічних жанрів. Отже, особливою ефективністю, як свідчать результати формувального експерименту, відрізняються мотиваційно-проективний і рефлексивно-моніторинговий, а також активізаційно-творчий блоки методів.

Високим рівнем результативності відзначилась також дія оціночно-аналітичного блоку методів. Водночас дані, отримані в результаті формувального експерименту, засвідчили, що методи, зорієнтовані на спонукання студентів до висловлення власної думки в галузі оцінки музичного мистецтва, критичного осмислення музичного матеріалу потребують розширеного застосування, оскільки навіть при високих показниках, ряд студентів не виявляють ініціативи до самостійних суджень щодо мистецтва.

Висновки щодо ефективності комунікативно-транслятивного блоку методів носять в цілому позитивний характер. Проте, дані про сформованість умінь художньо-педагогічного спілкування студентів, отримані в результаті формувального експерименту, на тлі загальної високої результативності виявляють потребу більшої уваги саме до цього виду навчальної діяльності, доводять, що в процесі підготовки студентів треба ширше впроваджувати завдання на самостійну словесну інтерпретацію музики у більшому обсязі застосовувати сюжетно-рольові ігри педагогічного характеру, активізуючи здатність студентів до інтуїтивного вирішення проблем викладання музичного мистецтва у початковій школі.

Проведення експериментального дослідження цілком підтвердило ефективність запропонованого методичного проекту з відповідною системою методів стосовно підготовки студентів до забезпечення основ музичної освіти учнів початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Веников В.А. Теория подобия и моделирования: Учебное пособие для вузов. – 2-е изд., доп. и перераб. / В.А. Веников. – М.: Высшая школа, 1976. – 480 с.
2. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям / С.У. Гончаренко. – К.: Вінниця: ТОВ фірма "Планер", 2010. – 308 с.
3. Дорошенко Т.В. Проблема підготовки майбутнього вчителя початкових класів до самореалізації у музично-освітній діяльності / Т.В. Дорошенко // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – 2011 – Вип. XL. – Ч.3. – С. 68-71.
4. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навч. посібник / О.П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
5. Основы математической статистики: [учеб. пособие для ин-тов физ. культуры / В.С. Иванов [и др.] под общей ред. В.С. Иванова. – М.: Физкультура и спорт, 1990. – 176 с.